

MANIFEST FOR EN NEURODIVERGENT MARXISME

Anmeldelse af Robert Chapmans *Empire of Normality: Neurodiversity and Capitalism*

Robert Chapman

EMPIRE OF NORMALITY.
NEURODIVERSITY AND
CAPITALISM

London: Pluto Press 2023, 224 sider.

Når man begynner å utforske hva det vil si å skille seg fra normen, kommer man før eller senere til et punkt hvor “det normale” i seg selv blir spørsmålet. Filosof Robert Chapman tilbyr en slik utforskning med fraspark i nevrodiversitetsfeltet og marxisme. I *Empire of Normality. Neurodiversity and Capitalism* sees ideen om “det normale sinnet” som en av kapitalismens mest skadelige og undertrykken-

de mekanismer. En av bokens hovedmålsetninger er å vise at desto mer kapitalismen intensiveres, desto smalere blir forståelsen av hva som er normalt og nevrotypisk, og desto flere står i fare for å bli del av den ikke-arbeidende over-skuddsbefolkningens utenforskap. Chapman går historisk til verks og skildrer hvordan forestillinger om helse og normalitet har endret seg gjennom tidene, og hvordan kapitalismen som politisk-økonomisk system produserer bestemte normalitetsforståelser og funksjonshemminger. Konklusjonen er at så lenge kapitalismen består, vil vi fortsette å leve i et normalitets-

imperium der en økende mengde avvik fra den nevrologiske normen forstås som psykiske lidelser i det Chapman kaller et patologiparadigme. Foruten å tilby en materialistisk fundert historie om hvordan forestillinger om normalitet, patologi og nevrodiversitet henger sammen med kapitalismens fremvekst, tar Chapman til orde for at det bør tenkes nytt om politikk på nevrodiversitetsfeltet. Fremfor å lete etter løsninger i rettighetsbaserte reformer og identitetspolitikk innenfor rammen av en liberal kapitalisme, slik man i stor grad har gjort til nå, mener Chapman at kursen mot en alternativ fremtid må stikkes ut utenfor denne rammen. Boken tilbyr imidlertid ikke konkrete forslag til hvordan dette skal skje eller hva slags alternativt samfunn det kan være snakk om. Mot slutten tar boken i økende grad form av manifestet, og Chapman inviterer til samling og videre tenkning under fanen "nevrodivergent marxisme".

Chapman har sin faglige bakgrunn fra nevrodiversitetsteori og funksjonshemmingsstudier (Disability Studies) ved flere britiske universiteter. Innledningsvis i *Empire of Normality* redegjør hen også for

sin personlige investering i disse fagområdene og spørsmålene boken undersøker. Chapman er selv nevrodivergent og hadde en oppvekst preget av ustabilitet og økonomiske vansker. I innledningen skildres en politisk oppvåkning som kom i løpet av studietiden, og som la grunnlaget for den koblingen mellom nevrodiversitetsteori og marxisme som *Empire of Normality* tar til orde for.

Hva er så Chapmans tilnærming til nevrodiversitetsteori? En rask begrepsavklaring kan være nyttig: Mens *nevrodiversitet* beskriver den naturlige nevrokognitive variasjonen hos menneskeheten som helhet, brukes *nevrotypisk* om mennesker som oppleves som "normale" i henhold til sin tids nevro normativitet, og *nevrodivergent* om mennesker med nevrokognitive egenskaper som på ulike måter fraviker denne normen. I starten var nevrodivergens særlig forbundet med autismespekterdiagnoser og ADHD, men begrepet blir nå brukt om flere ulike typer variasjoner med eller uten diagnostiske merkelapper. Chapman forankrer sin forståelse av nevrodiversitet hos sosiolog Judy Singer, som foreslo at nevrokognitive variasjoner hos

mennesker burde forstås på samme måte som vi forstår biodiversitet. På gruppenivå både har og trenger menneskearten ulike typer kognitiv fungering, og det “normale” eller “nevrotypiske” bør derfor ikke løftes opp til ideal eller norm.¹

Utgangspunktet i nevrodiversitet innebærer at idealet om det normale eller nevrotypiske mennesket legges til siden. Samtidig argumenterer ikke Chapman, slik for eksempel Nick Walker gjør, for at nevrodiversitet er naturgitt (jf. Fellowes). Chapman har en relasjonell forståelse av nevrodiversitet og funksjonshemming, der det er i møtet mellom enkeltmennesket og omgivelser og samfunn at noe utpekes som “divergent” og noe annet ikke. En del av Chapmans historiske argumentasjon handler om å vise at hva som regnes som “normalt”, “verdifullt” og “nyttig” avhenger av det kapitalistiske

systemets rådende behov, og at dette kan påvirke både nevrotypiske og nevrodivergente personer negativt. I forlengelse av dette mener Chapman også at mange forsøk på å argumentere for at nevrodivergente har egenskaper som er tiltrengte eller nyttige, i for stor grad bygger på den samme logikken som de ønsker å utfordre: Hva som regnes som styrker, er i seg selv fundert på kapitalismens produktivitetslogikk, og noen grupper vil alltid falle utenfor rådende idealer. Chapman benekter ellers verken at psykiske lidelser eller normalitet finnes som objektive størrelser, men er opptatt av hvilken verdi disse størrelsene tillegges og av hvordan de blir normative innenfor det kapitalistiske systemet. Senkapitalismens post-Fordianske nevronormativet hemmer “utviklingen og trivselen til selv de som avviker i relativt liten grad fra tidens stadig mer restriktive kognitive normer”, mener Chapman (117).² Når mengden psykisk lidelse og antallet nevrodivergens-

1 Som Chapman selv fremhever i en fotnote, har Singer i senere tid blitt en kontroversiell skikkelse grunnet uttalelser om transpersoner. Begrepet “nevrodiversitet” er imidlertid veletablert og har blitt videreutviklet i flere tiår. Det brukes i dag også løsrevet fra Singers arbeid med tematikken.

2 “(...) the development and thriving of even those who diverge in a relatively minimal way from the ever-more restrictive cognitive norms of the age.”

relaterte diagnoser tilsynelatende øker, skyldes det derfor intensive-
ringen av kapitalismen heller enn
rent medisinske forhold hos indi-
videne.

Empire of Normality består av 11 nokså korte kapitler som spenner over et langt historisk tidsrom. Chapman har valgt seg ut noen nøkkelaktører i den historiske utviklingen, og tar oss via disse steg for steg gjennom en lang og kompleks historie hvor psykiatriske og politisk-økonomiske strukturer henger sammen. Det første kapitlet gir en kort gjennomgang av ulike syn på kropp, sinn og sykdom, i et stort sveip som strekker seg helt fra Hippokrates til Descartes. I de tre påfølgende kapitlene utlegges så den normalitets- og sykdomsforståelsen som etableres i andre halvdel av 1800-tallet. Det er disse forståelsene som videreføres inn i moderne psykiatri og det Chapman kaller patologiparadigmet, som er rådende i det kapitalistiske normalitetsimperiet i det globale nord. Den første halvdel av boken gjør nedslag hos blant andre eugeniker Francis Galton, psykiater Emil Kraepelin, industrialist Henry Ford, diagnostiker Robert Spitzer og antipsykiater Thomas Szasz. I

de senere kapitlene gjennomgås fremveksten av nevrodiversitetsbevegelsen på lignende måte, med vekt på pionerarbeidene til blant andre Judy Singer, Nick Walker, M. Remi Yergeau og Kassiane Asasumasu. Den biografisk anlagte fremstillingsteknikken gjør Chapmans argumentasjon lett å følge og bidrar i seg selv til å synliggjøre de materielle og konkrete rammene omkring ideenes spredning. Chapman viser også nysgjerrighet for hvor sentrale personers ideer kom fra og hva de kan ha ønsket å oppnå, men er samtidig ikke redd for å påpeke både negative følger og blindflekker.

Fremstillingsformen har imidlertid også sine ulemper. Bokens kapitler er korte og oversiktlige, men får nødvendigvis også karakter av å være formidlende i den grad at det også blir forenkende. Det er godt gjort å oppsummere en vesteuropeisk og angloamerikansk forståelse av psykiske lidelser, nevrodivergens og psykiatri helt fra antikken og frem til vår samtid på knappe hundre sider, men det skjer naturligvis ikke uten at noe tapes av syne underveis. Chapmans fremstillingsform utelater mye av den kompleksiteten som både mer

idéhistoriske og diskursanalytiske tilnærminger kunne (og har) fått frem. Jeg blir for eksempel nysgjerrig på hvordan Chapmans Galton-funderte normalitetsimperium forholder seg til Stephan Karschays argumentasjon for at det sene 1800-tallets interesse for arvelighet, normalitet og degenerasjonslære paradoksalt nok bidro til å normalisere avvik fra normen. Karschays synspunkt bygger på diskursanalytiker Jürgen Links skille mellom proto- og fleksinormalisme, som det også ville vært interessant å drøfte i forlengelse av det patologiparadigmet Chapman forankrer hos Galton og Kraepelin. Hvordan forholder den økte nevronormativiteten som Chapman peker på seg til det at vi samtidig ser en økende grad av fleksibel normalisme i vår samtid (Link 11), der rammene for hva som oppfattes som normalt i mange tilfeller har blitt utvidet snarere enn innstrammet i det Chapman omtaler som "det globale nord"?

Den foreløpige resepsjonen av *Empire of Normality* deler seg i to leirer, hvor noen er overveiende positive (Fellowes, Fereday, Parker, Aftab) og andre svært kritiske (Cromby, Stupak). De positive

anmeldelsene roser Chapmans tilgjengelige fremstillingsform (Fereday), sans for den gyldne middelvei (Fellowes) og nytenkning (Aftab). De negative kritikkene legger vekt på at Chapman i sin avvisning av Szazsiansk antipsykiatri skyver fra seg mange innad i den gruppen han skriver om og til (Stupak) samt at overforenklingene i den historiske fremstillingen slår beina under den historiserende delen av argumentasjonen (Cromby). Selv satte jeg pris på Chapmans vilje til å ta en mellomposisjon. Mange av Chapmans resonnementer handler om å finne mellomveier; for eksempel argumenterer hen for at vi bør ta med oss kritikken mot patologiparadigmet som kommer fra antipsykiatrien, men være kritiske til tanken om at psykiske lidelser ikke er reelle. Denne interessen for mellomposisjoner har bare ett unntak: Chapman avviser at det er mulig å bli kvitt nevronormativ undertrykking av nevrodivergente personer innenfor rammen av et kapitalistisk system.

Det avsluttende kapittelet i boken tar til orde for at det i fellesskap, og over lang tid, må arbeides frem et alternativ til kapitalismen og dens normalitetsimperium. Selv

finner Chapman grunnlaget for dette i en nevrodivergent marxisme hvor oppmerksomheten rettes mot de materielle og økonomiske forutsetningene for at nevrodivergens forstås som patologi mens det nevrotypiske forbindes med en nytte- og produktivitetsorientert verdi. Chapman tar til orde for “en overgangspolitikk som fokuserer på overskuddsbefolkningen og, dette er avgjørende, finner måter å styrke overskuddet på som overskudd” (162, forfatters utheving).³ Her, hvor Chapmans retorikk kommer stadig nærmere manifestets, tangerer den et annet manifest som kom ut i kjølvannet av Covid-19-pandemien: *The Care Manifesto. The Politics of Interdependence* fra 2022. Her blir omsorg (care) utgangspunktet for (moral)filosofisk, økonomisk og politisk nytenkning. “Omsorg og kapitalistisk markedslogikk kan ikke forenes”, skriver The Care Collective, som tar til orde for en “skeiv-feministisk-antirasistisk-økososialistisk politisk visjon om universell om-

sorg” (75, 96).⁴ Care-feltet er opptatt av å utfordre forestillingen om det autonome mennesket, fremme en intersubjektiv identitetsforståelse og utfordre tanken om at “usynlig arbeid” ikke teller som arbeid. Også danske Emma Holtens *Underskud. Om værdien af omsorg* bruker omsorg som en paraply for de mange formene for usynlig arbeid som ikke blir tilstrekkelig verdsatt i den etablerte økonomiske teorien – og trekker selv linjer til de negative trendene for blant annet psykisk helse. Kanskje kunne dette vært et sted hvor Chapman kunne finne grobunn for alternative fremtider?

Som litteraturviter legger jeg selvsagt merke til at det kulturelle aspektet ved normalitetsimperiet knapt behandles i boken. På samme måte som det er vanskelig å vurdere verdien av omsorg, er det også et evig diskusjonstema hva som er kunsten og litteraturens verdi; men i denne sammenhengen kommer jeg i tanker om Theodor W. Adorno og hans svært levedykt-

3 “A transitional politics that centres the surplus and, crucially, finds ways to empower the surplus as surplus (...).”

4 “Care and capitalist market logics cannot be reconciled” og “a queer-feminist-anti-racist-eco-socialist political vision of universal care.”

tige tanke om kunstens relative autonomi, men også diskusjonen om hvorvidt denne autonomien nå har tatt slutt og litteraturen går mot sin endetid (Johansson). Hvilke roller spiller kulturelle uttrykk i normalitetsimperiet – med tanke på formidlingen av nevrotypiske idealer og nevrodivergens-stereotypier (jf. Loftis, Tweed, Murray, Rodas, Savarese, Yergeau), men også som et “repertoar av sanse-skapende virkemidler” som “utvider, forstørrer eller omorganiserer vår oppfatning av hvordan ting er” (Felski 83)? Som Jan Grue slo fast i artikkelen “Funksjonshemning, samfunn og kultur. Om behovet for

nye forskningsspørsmål”, er funksjonshemning et tema som fordrer flerfaglige innganger. Chapman viser at nevrodiversitetsteori, i likhet med funksjonshemningsteori, handler om samfunn og politikk og er “tuftet på tanken om at variasjon i kroppslige og mentale forutsetninger er den menneskelige hovedregelen, ikke unntaket” – en tanke som også bør ha konsekvenser for humaniora og samfunnsvitenskap (Grue 426). Også av den grunn er Chapmans bok lesverdig, og dens åpne slutt kan leses som en invitasjon til å tenke videre også fra andre faglige utgangspunkt enn forfatterens eget. •

LITTERATUR

- Adorno, Theodor W. *Ästhetische Theorie*. Red. Gretel Adorno and Rolf Tiedemann. Suhrkamp Verlag, 1970.
- Aftab, Awas. “A materialist history of pathology and Neurodiversity: A conversation with Robert Chapman”. *Psychiatry at the Margins*, 06.01.2024, <https://www.psychiatry-margins.com/p/a-materialist-history-of-pathology>
- Cromby, John. “‘Empire of Normality: neurodiversity and capitalism’ a review: The Empire Has No Clothes”. *Mad in the UK*, 23.04.2024, <https://www.madintheuk.com/2024/04/empire-of-normality-robert-chapman/>
- Fellowes, Sam. “Neurodiversity, Liberal Capitalism, and Self-Understanding: A Review of Robert Chapman’s Empire of Normality: Neurodiversity and Capitalism”. *Philosophy of Medicine*, 5(1), 2024.
- Felski, Rita. *Uses of literature*. Blackwell, 2008.
- Fereday, Megan. “Empire of Normality: Neurodiversity and Capitalism”. *Journal of Cultural Analysis and Social Change*, 9(1), 07, 2024.
- Grue, Jan. “Funksjonshemning, samfunn og kultur – Om behovet for nye forskningsspørsmål”. *Nytt norsk tidsskrift*, 29(4), 2012, 420–426. <https://doi.org/10.18261/ISSN1504-3053-2012-04-09>

- Holten, Emma. *Underskud. Om værdien af omsorg*. Politikens forlag, 2024.
- Johansson, Sven Anders. *Litteraturens slut*. Glänta Production, 2021.
- Karschay, Stephan. *Degeneration, Normativity and the Gothic at the Fin de Siècle*. Palgrave Macmillan, 2015.
- Link, Jürgen. *Versuch über den Normalismus. Wie Normalität produziert wird*. Vandenhoeck & Ruprecht, 2006.
- Link, Jürgen. "Crisis between 'Denormalization' and the 'New Normal'. Reflections on the Theory of Normalisation Today". *Norms, Normality, and Normalization. Papers from the Post-Graduate School in German Studies, Nottingham*. Edited by Matthias Uecker, Dirk Götsche, Helen Budd, Gesine Haberlah, 2014, 7–17.
- Loftis, Sonya. *Imagining Autism: Fiction and Stereotypes on the Spectrum*. Indiana University Press, 2015.
- Murray, Stuart. *Representing Autism: Culture, Narrative, Fascination*. Liverpool University Press, 2008.
- Parker, Ian. "The Empire of Normality". *Anti-capitalist Resistance*, 21.11.2023. <https://anticapitalistresistance.org/the-empire-of-normality/>
- Rodas, Julia Miele. *Autistic Disturbances: Theorizing Autism Poetics from the DSM to Robinson Crusoe*. University of Michigan Press, 2018.
- Savarese, Ralph James. *See It Feelingly: Classic Novels, Autistic Readers, and the Schooling of a No-Good English Professor*. Duke University Press, 2018.
- Silberman, Steve. *Neurotribes: The Legacy of Autism and the Future of Neurodiversity*. Atlantic Books, 2015.
- Stupak, Radosław. "A review of empire of normality: neurodiversity and capitalism". *PSYCHOSIS*, Vol. 16, no. 4, 2024, 457–459. <https://www.tandfonline.com/doi/epdf/10.1080/17522439.2024.2396315?needAccess=true>
- Tweed, Hannah. "Challenging the neurotypical. Autism, contemporary literature, and digital textualities". *The Routledge Companion to Literature and Disability*, Alice Hall (Red.), 2020, 366–377.
- Walker, Nick. *Neuroqueer Heresies: Notes on the Neurodiversity Paradigm, Autistic Empowerment, and Postnormal Possibilities*. Autonomous Press, 2021.
- Yergeau, M. Remi. *Authoring Autism: On Rhetoric and Neurological Queerness*. Duke University Press, 2018.